

XALQ OG‘ZAKI IJODI JANRLARINI O‘QITISH METODIKASI

Yulduz Shukirillayevna Nurjanova
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq og‘zaki ijodini oliy ta’lim tizimida o‘qitish metodikasi, didaktik asoslari, zamonaviy yondashuvlar hamda interfaol metodlardan foydalanish yo‘llari tahlil qilinadi. Maqolada xalq og‘zaki ijodining o‘quv jarayonidagi o‘rni, uning talabalarning estetik va ma’naviy dunyoqarashini shakllantirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, xalq og‘zaki ijodini o‘qitishda innovatsion texnologiyalarning qo‘llanishi, amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish usullari ham ko‘rsatib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: xalq og‘zaki ijodi, metodika, ta’lim, doston, ertak, maqol, rivoyat, pedagogik yondashuv, interfaol metod, innovatsion texnologiya

METHODOLOGY OF TEACHING FOLK FOLK GENRES

Yulduz Shukirillayevna Nurzhanova
Berdak Karakalpak State University

Abstract: This article analyzes the methodology, didactic foundations, modern approaches and ways to use interactive methods for teaching folk folklore in the higher education system. The article highlights the role of folk folklore in the educational process, its role in forming the aesthetic and spiritual worldview of students. It also shows the use of innovative technologies in teaching folk folklore, methods of organizing practical classes.

Keywords: folk folklore, methodology, education, epic, fairy tale, proverb, narrative, pedagogical approach, interactive method, innovative technology

Xalq og‘zaki ijodi - bu milliy madaniyatimizning eng qadimiy va bebaho boyliklaridan biridir. U asrlar davomida xalqning dunyoqarashi, turmushi, orzu-umidlari va qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan. Oliy ta’lim tizimida xalq og‘zaki ijodini o‘qitish esa nafaqat talabalarga nazariy bilim berish, balki ularni milliy ruhda, ma’naviy barkamol insonlar qilib tarbiyalashning muhim vositasidir [1.42]. Bugungi kunda ta’lim jarayonida xalq og‘zaki ijodini o‘qitish metodikasi yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Chunki ta’lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalari, interfaol metodlar va kompetensiyaviy yondashuvlar muhim o‘rin tutmoqda. Shu bois, xalq og‘zaki ijodini o‘qitish samaradorligini oshirish uchun yangi pedagogik metodlar ishlab chiqish dolzarb masalalardan biridir.

Xalq og‘zaki ijodi, avvalo, yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda beqiyos manba hisoblanadi. Har bir ertak, doston, maqol yoki rivoyatda xalqning hayotiy tajribasi, axloqiy me‘yorlari, insoniylik va vatanparvarlik g‘oyalari mujassamdir.

Xalq og‘zaki ijodini o‘qitish jarayonida talabalarga doston, ertak, afsona, rivoyat, maqol va matallarni faqat o‘qitish emas, balki ularning mazmunini tahlil qilish, g‘oyaviy-badiiy jihatdan tushuntirish zarur. Bunda o‘qituvchi faqat bilim manbai emas, balki yo‘naltiruvchi, tahlilchi va hamkor sifatida faoliyat yuritadi. Hozirgi zamon ta’lim tizimida o‘qitish metodikasi nafaqat bilim berish, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur. Shu nuqtai nazardan xalq og‘zaki ijodini o‘qitish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar va interfaol metodlardan samarali foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Interfaol metodlar talaba faoliyatini faollashtiradi, ularni o‘qituvchi bilan hamkorlikda o‘rganishga undaydi. Xalq og‘zaki ijodi fanini o‘qitishda “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “Insert”, “Bahs-munozara”, “Rol o‘ynash” kabi metodlar yuqori samaradorlikka ega.

Masalan, “Bahs-munozara” metodini qo‘llash orqali “Alpomish” dostoni qahramonlari haqida fikrlar to‘qnashuvi tashkil etiladi. Talabalar Alpomish va Boybo‘ri obrazlarini tahlil qilish jarayonida ularning harakat motivlarini mustaqil izohlaydilar. Bu esa ularning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi.

“Klaster” metodida esa talabalar xalq maqollarini ma’naviy-axloqiy mazmuniga ko‘ra guruhlariga ajratadilar. Masalan, mehnatga oid, vatanparvarlikka oid, do‘stlik va sadoqatga bag‘ishlangan maqollarni tahlil qilish orqali ularning semantik jihatlarini o‘rganadilar. Bunday yondashuv o‘quvchini matnni chuqur idrok etishga undaydi [2. 42].

Raqamli ta’lim davrida xalq og‘zaki ijodini o‘qitishda multimedia taqdimotlari, video lavhalar, audio yozuvlar, virtual ekskursiyalardan foydalanish katta imkoniyatlar yaratadi. Masalan, “O‘zbek xalq ertaklari” asosida tayyorlangan animatsion roliklar yordamida ertaklarning mazmunini tahlil qilish talabalarning qiziqishini oshiradi. Bundan tashqari, xalq dostonlarining raqamli arxivlarini yaratish, elektron darsliklar va onlayn platformalar orqali ta’lim jarayonini tashkil etish talabalarga mustaqil ta’lim olish imkonini beradi. Oliy ta’lim tizimi uchun eng muhim tamoyillardan biri - kompetensiyaviy yondashuvdir. Bu yondashuvda talaba faqat nazariy bilim emas, balki amaliy ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishi kerak. Xalq og‘zaki ijodi fanini o‘qitishda quyidagi kompetensiyalarni shakllantirish maqsad qilinadi:

Kommunikativ kompetensiya - xalq ijodi namunalarini ifodali o‘qish va tahlil qilish;

Madaniy kompetensiya - milliy qadriyatlarni anglash va ularni hayotda qo‘llay bilish;

Ijodiy kompetensiya - xalq ogʻzaki ijodi asosida yangi badiiy ishlar yaratish (ertak yozish, sahnalashtirish va h.);

Axborot kompetensiyasi - elektron manbalar bilan ishlash, tahliliy izlanish olib borish [3. 98].

Talabalarda ushbu kompetensiyalarni shakllantirish orqali oʻqitish jarayoni faqat nazariy emas, balki amaliy yoʻnalishda ham rivojlanadi. Natijada xalq ogʻzaki ijodi fani talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuv koʻnikmalarini kuchaytiradi. Xalq ogʻzaki ijodini oʻqitishning eng muhim bosqichlaridan biri-bu amaliy mashgʻulotlarni toʻgʻri tashkil etishdir. Nazariy maʼlumotni amaliyot bilan bogʻlash, talabalar faol ishtirokida dars oʻtkazish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish taʼlim samaradorligini sezilarli oshiradi. Amaliy mashgʻulotlar xalq ogʻzaki ijodi fanining mazmunini chuqurroq oʻzlashtirish, talabalarni ijodiy fikrlash va mustaqil tahlilga oʻrgatishga xizmat qiladi. Ular quyidagi vazifalarni bajaradi:

Talabalarining nazariy bilimlarini mustahkamlash;

Oʻquv jarayonida tahliliy va ijodiy faoliyatni faollashtirish;

Badiiy matn ustida ishlash koʻnikmalarini shakllantirish;

Xalq ogʻzaki ijodi namunalarini ifodali oʻqish, sahnalashtirish va muhokama qilishni oʻrgatish. Masalan, xalq ertaklarini oʻrganishda talabalar “Boʻri bilan tulki”, “Uch ogʻa-ini botirlar” yoki “Ikki mulla” kabi ertaklarni sahnalashtiradilar. Bu usul oʻquvchilarda faqat tinglash emas, balki ijodiy ishtirok orqali asarni chuqur anglashni taʼminlaydi. Interfaol yondashuvlar talaba faolligini oshirish, ularning fikrini erkin ifodalashga imkoniyat yaratadi. Quyidagi shakllar eng samarali hisoblanadi:

“Rol oʻynash” metodi - talabalar ertak yoki doston qahramonlarining rolini ijro etish orqali asar mohiyatini his etadilar. Bu ularning badiiy tafakkurini rivojlantiradi.

“Blits soʻrov” - xalq maqollari asosida tezkor savol-javob tashkil qilinadi. Bu metod nutqni faollashtiradi, soʻz boyligini kengaytiradi.

“Debat” - xalq afsonalarida aks etgan tarixiy haqiqat va badiiy toʻqima orasidagi farq haqida bahs yuritiladi. Bunday darslar talabalarda tanqidiy tafakkur shakllanishiga xizmat qiladi.

Xalq ogʻzaki ijodi fanini samarali oʻqitishda oʻqituvchining mahorati hal qiluvchi ahamiyatga ega. U dars jarayonida:

Talabalarda milliy iftixor va qadriyatlarga hurmatni uygʻotishi;

Darsni zamonaviy axborot texnologiyalari bilan boyitishi;

Har bir asarning tarbiyaviy mohiyatini ochib berishi;

Talabalarda mustaqil fikrlash, izlanish va ijodkorlikni ragʻbatlantirishi lozim. Shuningdek, xalq ogʻzaki ijodi asarlarini oʻqitishda multidisiplinar yondashuv samarali natija beradi. Masalan, “Alpomish” dostonini oʻrganishda tarix, etnografiya va psixologiya fanlari bilan bogʻliq jihatlar ham tahlil qilinsa, talabalar asarning mazmunini kengroq idrok etadilar. Amaliy mashgʻulotlar samaradorligini baholashda

faqat test yoki yozma nazorat bilan cheklanmaslik kerak. Talabanning faol ishtiroki, ijodkorligi, tahliliy fikrlash darajasi ham hisobga olinishi lozim. Shu bois, xalq og'zaki ijodi fanida quyidagi baholash shakllarini qo'llash maqsadga muvofiq:

Loyihaviy ish (ertak yozish, doston tahlili);

Og'zaki taqdimot ba munozaralar;

Reflektiv yozuvlar ba mulohazalar. Bunday yondashuv o'quvchini baholash jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi ba natijada uning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi ortadi. Xalq og'zaki ijodini o'qitishda integrativ (ya'ni fanlararo) yondashuv ham samarali natijalar beradi. Masalan: Tarix fani bilan integratsiyada - dostonlardagi tarixiy shaxslar, voqealar tahlil qilinadi;

Falsafa bilan - xalq hikmatlari va qadriyatlari ma'nosi chuqur o'rganiladi;

Psixologiya bilan - xalq og'zaki ijodidagi obrazlarning inson ruhiyatiga ta'siri izohlanadi;

San'atshunoslik bilan - xalq qo'shiqlari va baxshichilik an'alarining estetik talqini o'rganiladi [4.48]. Integrativ darslar orqali talabalar xalq ijodining turli qirralarini tahlil qilib, milliy madaniyatning murakkab, ammo uyg'un tuzilishini anglab yetadilar. Bu jarayon ularning estetik didini ham, ma'naviy dunyosini ham boyitadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak xalq og'zaki ijodi - milliy ma'naviyatimizning ildizlari, xalq tafakkuri va ruhiy olamining betakror ko'zgusidir. Uni o'qitish jarayoni nafaqat nazariy bilim berish, balki yosh avlodni milliy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va estetik did asosida tarbiyalashning samarali vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, A. O'zbek xalq og'zaki ijodi: nazariya va metodika asoslari. - Toshkent: O'qituvchi, 2015.- B. 42
2. Qo'chqorova, D. Zamonaviy dars va innovatsion texnologiyalar. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. - B. 42
3. Jabborov, R. Kompetensiyaviy yondashuv asosida adabiy ta'lim. - Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. - B. 98
4. Tursunova, L. Integrativ ta'lim nazariyasi. -Toshkent: Innovatsiya, 2021. B. 48